

КРИТИКА

УДК 581.526.3:551.455(477.72)

<https://doi.org/10.53904/1682-2374/2022-24/20>

В.В. Шаповал¹, М.Ф. Бойко², Д.С. Винокуров^{3,4}, В.П. Коломійчук⁵, А.А. Куземко³, Г.М. Лисенко⁶, І.І. Мойсієнко², В.С. Ткаченко⁷

¹Біосферний заповідник "Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна

вул. Паркова, 15, смт Асканія-Нова, Каховський район, Херсонська обл., 75230 Україна

²Херсонський державний університет

вул. Університетська, 27, м. Херсон, 73003 Україна

³Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України

вул. Терещенківська, 2, м. Київ, 01601 Україна

⁴University of the Basque Country UPV/EHU, Ardo

644 E-48080 Bilbao, Basque Country, Spain

⁵Ботанічний сад ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Симона Петлюри, 1, м. Київ, 01032 Україна

⁶Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

вул. Графська, 2, м. Ніжин, Чернігівська обл., 16600 Україна

⁷ГО "Українське ботанічне товариство"

вул. Терещенківська, 2, м. Київ, 01601 Україна

¹e-mail: shapoval_botany@ukr.net

²e-mail: mikhailb@i.ua

²e-mail: ivan.moysiienko@gmail.com

³e-mail: denys.vynokurov@gmail.com

³e-mail: anymeadow.ak@gmail.com

⁵e-mail: vkolomiychuk@ukr.net

⁶e-mail: lysenkoukr@gmail.com

⁷e-mail: v.s.tka4@gmail.com

¹orcid.org/0000-0003-0443-663X

²orcid.org/0000-0002-0689-6392

³orcid.org/0000-0001-7003-6680

³orcid.org/0000-0002-9425-2756

⁵orcid.org/0000-0001-5767-344X

⁶orcid.org/0000-0002-6120-9241

⁷orcid.org/0000-0003-0843-1369

КРИТИЧНІ КОМЕНТАРІ ДО СТАТТІ Н.І. КРЕЦУЛ, С.О. КОЧНОВ "РІДКІСНІ ВИДИ СУДИННИХ РОСЛИН БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА "АСКАНІЯ-НОВА" ІМЕНІ Ф.Е. ФАЛЬЦ-ФЕЙНА" ТА РЕДАКЦІЯ СУЧАСНОГО ОХОРОННОГО СПИСКУ ФЛОРИ АСКАНІЙСЬКОГО СТЕПУ

Асканійський степ, созофіти, охоронні списки, критичний аналіз, моніторинг, стан популяцій

КРИТИЧНІ КОМЕНТАРІ ДО СТАТТІ Н.І. КРЕЦУЛ, С.О. КОЧНОВ "РІДКІСНІ ВИДИ СУДИННИХ РОСЛИН БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА "АСКАНІЯ-НОВА" ІМЕНІ Ф.Е. ФАЛЬЦ-ФЕЙНА" ТА РЕДАКЦІЯ СУЧАСНОГО ОХОРОННОГО СПИСКУ ФЛОРИ АСКАНІЙСЬКОГО СТЕПУ. В.В. Шаповал, М.Ф. Бойко, Д.С. Винокуров, В.П. Коломійчук, А.А. Куземко, Г.М. Лисенко, І.І. Мойсієнко, В.С. Ткаченко. – Подано критичний аналіз останнього аналітичного огляду рідкісних видів судинних рослин Біосферного заповідника "Асканія-Нова" (Крецул, Кочнов, 2022). На конкретних прикладах аргументується несумісність оприлюднених даних з фактичним складом та структурою раритетного компоненту флори асканійського степу. Наголошується потреба тотальної переоцінки положень указаної статті та непридатність її змісту до фітосозологічних узагальнень або прикладних природоохоронних рекомендацій. Нами уточнено сучасний склад созофітів національного, регіонального та міжнародного рангу охорони у флорі природного ядра (заповідної зони) Біосферного заповідника "Асканія-Нова". При цьому, залучені результати попередніх оригінальних флористичних обстежень, матеріали комплексного геоботанічного моніторингу, критичної обробки гербарних колекцій, узагальнень та номенклатурно-таксономічної редакції флористичних зведень асканійського степу, аналізу офіційної документації та спеціальних публікацій з

актуальними охоронними переліками судинних рослин. Складений список налічує 42 види судинних рослин охоронного статусу, що репрезентують 8,0% загального об'єму флори асканійського степу. З них 19 занесено до Червоної книги України, 22 – до Червоного списку Херсонської області, 1 – до Резолюції 6 Бернської конвенції, 2 – списку МСОП та 2 – Європейського Червоного списку. Таким чином, абсолютну більшість зведеного переліку забезпечують созофіти національного та регіонального статусу охорони. У складі созофітної фракції флори виділено окремі групи рослин щодо вразливості та спектру загроз, поточного стану збереженості, тенденцій динаміки, необхідності оптимізації стану популяцій. Значну частину (понад 40%) охоронного списку формують созофіти, що є локально вразливими видами, зникаючими або під загрозою зникнення через низьку чисельність, вузьку еколого-ценотичну нішу та обмежену кількість місцезростань. Означені види у першу чергу потребують організації належного менеджменту та комплексного моніторингу, оскільки позиціонують себе індикаторами актуального стану та структурно-функціональної організації природних екосистем асканійського степу.

CRITICAL NOTES ON THE ARTICLE OF N.I. KRETSUL AND S.O. KOCHNOV "RARE SPECIES OF VASCULAR PLANTS OF THE BIOSPHERE RESERVE "ASKANIA NOVA" NAMED BY F.E. FALZ-FAIN" AND THE EDITION OF THE MODERN CONSERVATION LIST OF THE FLORA OF THE ASCANIAN STEPPE. V.V. Shapoval, M.F. Boyko, D.S. Vynokurov, V.P. Kolomiychuk, A.A. Kuzenko, H.M. Lysenko, I.I. Moysienko, V.S. Tkachenko. – A critical analysis of the latest analytical survey of rare species of vascular plants of the Biosphere Reserve "Askania Nova" (Kretsul, Kochnov, 2022) is presented. The incompatibility of the published data with the actual composition and structure of the rare component of the flora of the Ascanian steppe is argued with concrete examples. The need for a total reassessment of the provisions of the article and the unsuitability of its content to conservational generalizations or applied environmental protection recommendations has been emphasized. We specified the current composition of rare plant species of national, regional and international protection in the flora of the natural core (protected zone) of the Biosphere Reserve "Askania Nova". At the same time, the results of previous original floristic surveys, materials of complex geobotanical monitoring, critical analysis of herbarium collections, generalizations and nomenclature-taxonomic revision of floristic surveys of the Ascanian steppe, analysis of official documentation and special publications with up-to-date red lists of vascular plants are involved. The compiled list includes 42 species of vascular plants with conservation status, which representing 8,0% of the total flora of the Ascanian steppe. Among them, 19 are listed in the Red Data Book of Ukraine, 22 in the Red List of the Kherson Region, one in the Resolution 6 of Berne Convention, two in the IUCN Red List, and two in the European Red List. Thus, the absolute majority of the total list is provided by species of the national and regional protection status. In the composition of the rare fraction of the flora, we distinguish separate groups of plants in terms of vulnerability and the spectrum of threats, the current state of conservation, trends in dynamics, and the need to optimize the state of populations. A significant part (more than 40%) of the conservation list is formed by species, which are locally vulnerable, endangered or threatened with extinction due to low numbers, a narrow ecological and coenotic niche and a limited number of habitats. The mentioned species need the organization of proper management and comprehensive monitoring, as they are indicators of the actual state and structural-functional organization of natural ecosystems of the Ascanian steppe.

Суть проблеми: "На сьогодні є актуальним дослідження об'єктів природно-заповідного фонду України для уточнення сучасного стану рідкісних видів рослин та їх розповсюдження. Як об'єкт дослідження були обрані рідкісні види рослин, що зростають на території Біосферного заповідника "Асканія-Нова", – зазначають Н.І. Крецул та С.О. Кочнов (2022) у оригінальній статті "Рідкісні види судинних рослин Біосферного заповідника "Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна" з випуску 1 (40), 2022 журналу "Екологічні науки" (внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія "Б"); академічне науково-практичне видання, засноване Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України та Державною екологічною академією післядипломної освіти та управління). Метою зазначеної роботи було "встановити сучасний стан рідкісних видів... та їх місце у міжнародних та регіональних охоронних списках". Ну, і щоб остаточно зняти питання про актуальність і значимість обраної тематики, стверджується наступне: "Незважаючи на низку ґрунтовних наукових праць, присвячених окремим аспектам рідкісних видів рослин Біосферного заповідника "Асканія-Нова", відсутність сучасної оновленої інформації щодо місця досліджуваних видів в системі міжнародних та регіональних охоронних списків спонукало авторів до більш детального розгляду вказаної теми" (Крецул, Кочнов, 2022, с. 140–141).

Натомість, результати означеного "детального розгляду" спонукали нас до ретельного і максимально неупередженого аналізу самої статті. Точніше, змусили, з огляду на зміст, теоретичну і практичну спроможність написаного. Загалом, можна було б не надто перейматись такого роду аналітикою, але йдеться про всесвітньо відомий природоохоронний об'єкт – Біосферний заповідник "Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна, з предметно дослідженою флорою та її раритетною компонентою (Водоп'янова, 1977; Краснова, Кузьмичов, 1987; Веденьков, Дрогобыч, 2003; Дрогобыч, 2004; та ін.). Більше того, останні флористичні ревізії та періодичні созологічні огляди флори здійснені безпосередньо В.В. Шаповалом (2012, 2014, 2016, 2017). З іншого боку, доречно оприлюднити актуальні дані, зведені у спеціальних розділах "Літопису природи..." та "Проекту організації території Біосферного заповідника "Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна та охорони його природних комплексів" (Шаповал, 2021, 2022).

Отож, перейдемо до фактичного розгляду статті про рідкісні види рослин Біосферного заповідника "Асканія-Нова" (Крецул, Кочнов, 2022). На жаль, етично почати із сильних сторін не маємо змоги, просто за браком останніх, хоча робота читається легко, подекуди з інтересом. Разом з тим, окремі фрагменти тексту сприймаються з сумною розгубленістю. По ходу прочитаного постає багато питань, здебільшого риторичних... Одразу треба зазначити, що анонсована у статті "новизна" є такою хіба тільки для самих авторів. І, схоже, лише автори здатні збагнути виокремлені рубрики про "Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми" та "Методологічне або загальнонаукове значення" роботи. Щодо самого об'єкта дослідження – наголосимо, що йдеться про рідкісні види рослин природного ядра, а не усього Біосферного заповідника "Асканія-Нова" з його буферною зоною, у тому числі дендрологічним парком та зоопарком, і зоною антропогенних ландшафтів. Крім того, некоректні і хибні вирази на кшталт "моніторинг спонтанної флори заповідного степу, Великого Чапельського поду та дендропарку" (Крецул, Кочнов, 2022, с. 141), оскільки Великий Чапельський під і є частиною того самого заповідного степу.

На запозиченій картосхемі, аналогічно, окреслено природне ядро Біосферного заповідника "Асканія-Нова" з суміжними урочищами, а не загальну територію у розрізі функціональних зон. Таким чином, підпис до рисунку не узгоджується з його змістом і оригінальною публікацією (Шаповал, 2012). Безперечно, Біосферний заповідник "Асканія-Нова" знаходиться у Каховському районі Херсонської області, проте його координати, самостійно визначені авторами статті у системі геоботанічного поділу України (Дідух, Шеляг-Сосонко, 2003), до смішного неточні. Територію репрезентує Дніпровсько-Азовський округ злакових та полиново-злакових степів та подових лук, а не прилеглий Нижньодніпровський округ піщаних степів, пісків та плавнів, як переконують у розділі "Регіон дослідження" (Крецул, Кочнов, 2022).

Авторами, за їх підрахунками, було здійснено "понад шість" експедиційних виїздів за період 2017–2021 рр. Треба розуміти, що у середньому це понад один раз на рік. Крім того, вказується, що дослідження проводились маршрутно-польовим та напівстаціонарним методами. Може бути. І, мабуть, таємно (ми схильні лише допустити про таке), оскільки жодного разу автори статті не перетнулися на закладених маршрутах і стаціонарах зі штатними ботаніками установи. Принаймні, про такі зустрічі і погодження натурних обстежень, не кажучи про їх регламентований супровід, до останнього часу невідомо. "Також авторами були опрацьовані матеріали гербарних фондів Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного [KW] та Інституту еволюційної екології НАН України" щодо зборів асканійського степу" (Крецул, Кочнов, 2022, с. 141). Однак, матеріали гербарію самого Біосферного заповідника "Асканія-Нова" [ASCN], з понад 15 тис. зразків, чомусь не були належно оброблені та залучені до аналізу.

Тепер, власне, до "Викладу основного матеріалу" статті. Не станемо глибоко розбиратись із тим, "скільки видів рослин охороняються на різних рівнях за різними джерелами", бо це не має практичного значення через різні методологічні підходи до оцінки стану збереженості і вразливості виду, відтак різні за змістом охоронні списки та фітосоологічні огляди. Хоча і тут означений авторами діапазон абсолютно незрозумілий – від 26 до 40 видів рослин?! При цьому, першою цитується робота В.Г. Водоп'янової (1977) "Рідкісні, зникаючі та ендемічні види заповідного степу Асканія-Нова", де констатується

про 97 рідкісних видів флори асканійського степу та 7 зникаючих, з офіційно визначеним охоронним статусом. У останній згаданій праці (Дрогобыч, Шаповал, 2004) опосередковано йдеться про 19 раритетних видів з числа ендемічних, що мають созологічний статус. Цифра 40, вочевидь запозичена зі статті А.М. Краснової та А.І. Кузьмичова (1987) про "Стан охорони рідкісних та ендемічних видів рослин заповідника "Асканія-Нова", є збіркою і номінально узагальнює созофіти та ендемічні види без охоронного статусу.

Подана нижче таблиця "Охоронювані види рослин Біосферного заповідника "Асканія-Нова" нашому розумінню не піддається. Ясно тільки, що "На сьогодні на основі літературних, гербарних та власних спостережень рідкісні види Біосферного заповідника налічують 22 види судинних рослин. Це менше, ніж за останніми даними" (Крецул, Кочнов, 2022, с. 142). Додамо, що це нереалістично менше. Схоже, автори і не намагались узгодити таблицю з текстом, бо ці елементи статті існують самі по собі і суперечать один одному. До прикладу: указано, що за даними Є.П. Веденькова та Н.Ю. Дрогобыч (Веденьков, Дрогобыч, 2003) до Червоного списку МСОП занесено 5 видів флори асканійського степу. Так і є, але ж у таблиці (колонка А зі спеціальною приміткою) подано лише 3, а решту (*Dianthus lanceolatus* Steven ex Rchb. та *Arenaria rigida* M. Bieb. (= *Eremogone rigida* (M. Bieb.) Fenzl.)), що побутують у згаданому нарисі (Веденьков, Дрогобыч, 2003), елементарно пропущено.

Надалі вказуються ймовірно зниклі види, зокрема *Diploaxis cretacea* Kotov з посиланням на останній конспект флори (Шаповал, 2012), при тому, що у конспекті зауважено (с. 53): згадка *D. cretacea* – результат хибного визначення (Notae criticae: *Diploaxis tenuifolia* (L.) DC. Det. V. Shapoval, 22.12.2010). Отож, "ймовірно зниклим" є бур'ян *D. tenuifolia*, що не має жодного стосунку до созофітної фракції і теми публікації.

У созологічній характеристиці *Damasonium alisma* Mill. допущено прикру неточність. На думку авторів (Крецул, Кочнов, 2022, с. 142): "Нині даний вид входить до охоронних списків МСОП, Європейського червоного списку, Червоної книги України та регіонально рідкісних видів Херсонської області". При цьому, у жодній редакції Червоного списку Херсонської області (Бойко, Подгайний, 2002; Офіційні переліки ..., 2012; Додаток ..., 2013) *D. alisma* не згадується. Слідом йдеться про те, що "до Європейського Червоного списку було віднесено 6 видів, на сьогодні залишилося лише 4", хоча реально їх 2 (з належно високим охоронним статусом). З незрозумілих причин до останнього видання Червоної книги України (2009) авторами віднесено 17 видів, замість 19, до регіонального охоронного списку – усього 5, замість 22(!). До того ж, "наведений уперше" созофіт *Utricularia vulgaris* L. фігурує у регіональному охоронному списку з 2002 р., а інший "наведений уперше" – *Ranunculus scythicus* Клоков – натепер позбавлений офіційного охоронного статусу (Додаток ..., 2013).

Далі більше: "З огляду на зміни у наведенні рідкісних видів Біосферного заповідника "Асканія-Нова" їх місце у міжнародних та регіональних охоронних списках важливе. Незважаючи на те, що досліджувані види поширені по заповідній території і охороняються комплексно" (Крецул, Кочнов, 2022, с. 143). Кінець думки. Ну і нарешті "вбивче" заключення абзацу: "З огляду на прийняті у заповіднику методи контролю та охорону популяцій рідкісних видів рослин, у більшості їхній стан незадовільний, про що свідчать зміни у списках та флористичних зведеннях за останні роки" (далі просто цитуються міжнародні, національні та регіональні охоронні переліки). Закид, що змушує здригнутись і серйозно задуматись над поточними режимами охорони асканійського степу та його чинними менеджмент-планами...

Наступна рубрика "Головні висновки" узагальнює матеріали по кількості та приналежності созофітів до різних охоронних зведень (скільки та куди занесено). Сенсу її розбирати мало, бо усі ці висновки дублюють попередньо означені результати, тому є хибними по суті. І насамкінець оцінюються перспективи: "Результати проведених досліджень можуть бути використані для порівняння та ведення моніторингу подібних досліджень на інших об'єктах природно-заповідного фонду України" (Крецул, Кочнов, 2022, с. 143). От із чим можна погодитись, то це з нагальною необхідністю моніторингу "подібних досліджень". Останні просто необачно допускати, а опуси за їх наслідками – приймати до публікації. Окрім вагомих іміджевих та репутаційних втрат відповідних періодичних видань, такого роду статті елементарно дискредитують фітосозологічну галузь та самі об'єкти природно-заповідного фонду, що стають заручниками надуманих дослідницьких зусиль.

Принагідно перейдемо до власних уточнень та сучасної редакції охоронного списку флори судинних рослин асканійського степу.

За результатами попередніх оригінальних флористичних обстежень 2001–2014 рр., супутніми даними геоботанічного моніторингу, матеріалами критичної обробки гербарних колекцій, узагальнень та номенклатурно-таксономічної редакції існуючих флористичних зведень асканійського степу 1845–2012 рр. (Teetzmann, 1845; Пачоский, 1923; Короткова, 1964; Веденьков, Водоп'янова, 1974; Веденьков, 1989; Елонова, 1990; Шаповал, 2012), аналізу офіційної документації, інтернет-ресурсу та спеціальних публікацій з актуальними охоронними переліками судинних рослин (Конвенція ..., 1998; Червона книга ..., 2009; Bilz et al., 2011; Офіційні переліки ..., 2012; The IUCN Red List ..., 2014) було складено список созофітів національного, регіонального та міжнародного рангу охорони у флорі природного ядра Біосферного заповідника "Асканія-Нова" обсягом 122 види. При цьому, зазначено, що абсолютну більшість судинних рослин з охоронним статусом забезпечують міжнародні списки, насичені видами без реальних загроз збереження та регресуючої динаміки популяцій у широкому географічному контексті (Шаповал, 2014).

Згодом виконано докорінну редакцію охоронного списку флори судинних рослин асканійського степу, насамперед, у частині вилучення видів судинних рослин міжнародного статусу з категоріями низького рангу: "LC – *least concern*" (низький рівень занепокоєння) та "DD – *data deficient*" (недостатньо даних), – оскільки останні реально не мають загрози збереження популяцій та є цілком благополучними, а подекуди чужинними, занесеними елементами з різним ступенем натуралізації. Загалом вилучено 94 подібні види. Крім того, опущено 2 види зі старої редакції Червоного списку Херсонської області (Бойко, Подгайний, 2002; Офіційні переліки ..., 2012): *Cerastium ucrainicum* Pacz. ex Klokov та *Ranunculus scythicus*, – що наразі втратили офіційний охоронний статус. З іншого боку, список созологічного елемента флори судинних рослин природного ядра розширено на 18 видів з регіонального охоронного списку, згідно з його останньою офіційною редакцією (Додаток 1 до рішення XXVI сесії Обласної ради VI скликання від 13.11.2013 № 893 "Червоний список Херсонської області. 1. Рослини, що охороняються на місцевому рівні в межах Херсонської області"): *Achillea micranthoides* Klokov, *Amygdalus nana* L., *Dianthus andrzejowskianus* (Zapal.) Kulcz., *Elytrigia pseudocaesia* (Pacz.) Prokud., *Eriosynaphe longifolia* (Fisch. ex Spreng.) DC., *Ferula caspica* M. Bieb., *Gagea novoascanica* Klokov, *Lathyrus nissolia* L., *Linaria macroura* (M. Bieb.) Chav., *Lythrum microphyllum* Kar. et Kir., *Middendorfia borysthenica* (M. Bieb. ex Schrank) Trautv., *Onosma polychroma* Klokov ex M. Pop., *Ornithogalum fischerianum* Krasch., *Peucedanum ruthenicum* M. Bieb., *Phalacrachena inuloides* (Fisch. et Janka) Pjin, *Pholiurus pannonicus* (Host) Trin., *Potamogeton sarmaticus* Mäemets. та *Rindera tetraspis* Pall. (Шаповал, 2021, 2022). Перелічені види є новими у форматі загального охоронного списку флори судинних рослин асканійського степу, оскільки не значились у інших созологічних зведеннях або не могли бути включені через низький охоронний статус, подібно до *Middendorfia borysthenica* (LC) та *Potamogeton sarmaticus* (DD) з Європейського червоного списку (Bilz et al., 2011).

Сучасний склад созологічного елемента флори судинних рослин природного ядра Біосферного заповідника "Асканія-Нова", його розподіл по діючих охоронних списках національного, регіонального та міжнародного рангу, а також статус охорони (категорії за ступенем загрози зникнення) відображені у таблиці.

Сучасний склад созологічного елемента флори судинних рослин асканійського степу

№ з/п	Назва родини, виду	ЧКУ (2009)	ЧСХО (2013)	БК (1998)	Eu RL (2011)	IUCN RL (2014)
1	2	3	4	5	6	7
	Alismataceae					
1.	<i>Damasonium alisma</i> Mill.	зн			NT	VU
	Alliaceae					
2.	<i>Allium regelianum</i> A. Becker ex Pjin	рд		+	(DD)	
3.	<i>A. scythicum</i> Zoz	вр			(DD)	(DD)
	Apiaceae					
4.	<i>Eriosynaphe longifolia</i> (Fisch. ex Spreng.) DC.		+			
5.	<i>Ferula caspica</i> M. Bieb.		+			

Кінець таблиці

1	2	3	4	5	6	7
6.	<i>Peucedanum ruthenicum</i> M. Bieb.		+			
7.	<i>Prangos odontalgica</i> (Pall.) Herrnst. & Heyn.		+			
	Asteraceae					
8.	<i>Achillea micranthoides</i> Klokov		+			
9.	<i>Phalacrachena inuloides</i> (Fisch. et Janka) Iljin		+			
10.	<i>Rhaponticoides taliewii</i> (Kleopow) M.V. Agab. & Greuter	вр				
	Boraginaceae					
11.	<i>Onosma polychroma</i> Klokov ex M. Pop.		+			
12.	<i>Rindera tetraspis</i> Pall.		+			
	Caryophyllaceae					
13.	<i>Dianthus andrzejowskianus</i> (Zapal.) Kulcz.		+			
	Elatinaceae					
14.	<i>Elatine alsinastrum</i> L.				NT	NT
15.	<i>E. hungarica</i> Moesz	вр			(DD)	
	Fabaceae					
16.	<i>Astragalus henningii</i> (Steven) Klokov	рд				
17.	<i>A. reduncus</i> Pall.	зн				
18.	<i>Caragana scythica</i> (Kom.) Pojark.	вр				
19.	<i>Lathyrus nissolia</i> L.		+			(LC)
	Hyacinthaceae					
20.	<i>Bellevalia sarmatica</i> (Georgi) Woronow		+			
21.	<i>Ornithogalum fischerianum</i> Krasch.		+			
22.	<i>Prospero autumnale</i> (L.) Salisb.		+			
	Juncaceae					
23.	<i>Juncus sphaerocarpus</i> Nees.	зн				
	Lamiaceae					
24.	<i>Phlomidoides scythica</i> (Klokov & Des.-Shost.) Czerep.	но				
	Lentibulariaceae					
25.	<i>Utricularia vulgaris</i> L.		+		(LC)	(LC)
	Liliaceae					
26.	<i>Fritillaria meleagroides</i> Patrin ex Schult. & Schult. f.	вр				
27.	<i>Gagea novoascanica</i> Klokov		+			
28.	<i>Tulipa gesneriana</i> L.	вр				
29.	<i>T. scythica</i> Klokov & Zoz	зн				
	Lythraceae					
30.	<i>Lythrum microphyllum</i> Kar. et Kir.		+			
31.	<i>L. thymifolia</i> L.	вр			(LC)	(LC)
32.	<i>Middendorfia borysthenica</i> (M. Bieb. ex Schrank) Trautv.		+		(LC)	
	Poaceae					
33.	<i>Elytrigia pseudocaesia</i> (Pacz.) Prokud.		+			
34.	<i>Pholiurus pannonicus</i> (Host) Trin.		+			
35.	<i>Psathyrostachys juncea</i> (Fisch.) Nevski	рд				(LC)
36.	<i>Stipa capillata</i> L.	но				
37.	<i>S. lessingiana</i> Trin. & Rupr.	но				(LC)
38.	<i>S. maeotica</i> Klokov & Ossyczjuk	нв				
39.	<i>S. ucrainica</i> P. Smirn.	но				
	Potamogetonaceae					
40.	<i>Potamogeton sarmaticus</i> Maemets		+		(DD)	
	Rosaceae					
41.	<i>Amygdalus nana</i> L.		+			(DD)
	Veronicaceae					
42.	<i>Linaria macroua</i> (M. Bieb.) Chav.		+			

Примітки: ЧКУ – Червона книга України (2009; Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 111 від 15.02.2021 (zareestrowano v Ministerstvi yusticii Ukra-

їни 23.03.2021 за № 370/35992) "Про затвердження переліків видів рослин та грибів, що носяться до Червоної книги України (рослинний світ), та видів рослин та грибів, що виключені з Червоної книги України (рослинний світ)";

ЧСХО – Червоний список Херсонської області (Додаток ..., 2013);

БК – Резолюція 6 Бернської конвенції (Конвенція..., 1998);

IUCN RL – Червоний список МСОП (IUCN Red List..., 2021);

Eu RL – Європейський Червоний список (Bilz et al., 2011);

VU – *vulnerable* (вразливий), NT – *near threatened* (близький до загрозованих категорій), LC – *least concern* (низький рівень занепокоєння), DD – *data deficient* (недостатньо даних), зн – зникаючий, вр – вразливий, рд – рідкісний, но – неоцінений, нв – недостатньо відомий.

Таким чином, поданий список созофітів налічує 42 види, що складає 8,0% загального об'єму флори судинних рослин асканійського степу. Структура цього переліку наступна: до Червоної книги України занесено 19 видів (45,2% загального складу), у тому числі 4 зникаючих та 7 вразливих; до Червоного списку Херсонської області – 22 (52,4%), зокрема 2 по факту зникаючі та 2 вразливі; Резолюція 6 Бернської конвенції налічує 1 благополучний вид (2,4%); список МСОП – усього 2 види (4,8%) зі статусом "вразливий" (VU) та "близький до загрозованих категорій" (NT), по решті – "недостатньо даних" (DD) або "низький рівень занепокоєння" (LC); Європейський Червоний список – 2 види (4,8%) з належно високим охоронним статусом (NT). Зазначимо, що міжнародні охоронні переліки (Bilz et al., 2011; IUCN Red List ..., 2022), здебільшого, дублюють один одного та у підсумку додають лише 1 вид до загального списку – *Elatine alsinastrum* (NT). Решта мають низькі, "незагрозливі" ранги (LC або DD), що без наслідку "накладаються" на регіональні або національні охоронні статуси. З іншого боку, Європейський та Світовий Червоні списки позиціонують себе документами рекомендаційного характеру, тому пріоритетними об'єктами охорони є види судинних рослин, занесені до Червоної книги України (2009), Червоного списку Херсонської області (Додаток ..., 2013) та Резолюції 6 Бернської конвенції (Конвенція ..., 1998), наділені юридичним статусом охорони, закріпленим законами України ("Про Червону книгу України" (2002), "Про рослинний світ" (1999), "Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі" (1996)) та окремими підзаконними актами (рішення XXVI сесії Обласної ради VI скликання від 13.11.2013 № 893).

За матеріалами геоботанічного моніторингу, флористичних та ценопопуляційних досліджень асканійського степу у складі созофітної фракції виокремлено групи рослин, що істотно різняться у контексті вразливості та спектру загроз, поточного стану збереженості, тенденцій динаміки, необхідності підтримки і оптимізації стану популяцій, за екологічними і ценотичними параметрами. У даному переліку означаються наступні категорії: 1) фонові види, у тому числі домінанти та едифікатори (*Stipa capillata*, *S. lessingiana*, *S. ucrainica*, *Elytrigia pseudocaesia*, *Achillea micranthoides*); 2) благополучні види зі значною чисельністю, розосереджені по значній площі (*Phlomis scythica*, *Bellevalia sarmatica*, *Peucedanum ruthenicum*, *Linaria macroua*, *Amygdalus nana*, *Allium regelianum*, *Pholius pannonicus*, *Dianthus andrzejowskianus*, *Onosma polychroma*, *Prangos odontalgica*); 3) благополучні види з помірною чисельністю / кількістю місцезростань (*Astragalus henningii*, *Ornithogalum fischerianum*, *Rhaphonticoides taliewii*, *Phalacrachena inuloides*, *Ferula caspica*, *Lathyrus nissolia*); 4) потенційно вразливі, за межею небезпеки зникнення види з різкими флуктуаціями чисельності та вузькою еколого-ценотичною нішею (*Damasonium alisma*, *Elatine alsinastrum*, *E. hungarica*, *Juncus sphaerocarpus*, *Lythrum thymifolia*, *L. microphyllum*, *Middendorfia borysthenica*, *Tulipa gesneriana*, *T. scythica*); 5) вразливі / під загрозою зникнення види з низькою чисельністю, єдиним або обмеженою кількістю місцезростань (*Astragalus reduncus*, *Caragana scythica*, *Prospero autumnale*, *Potamogeton sarmaticus*, *Rindera tetraspis*, *Psathyrostachys juncea*); 6) зникаючі / зниклі види, що не реєструються у ході сучасних обстежень (*Utricularia vulgaris*, *Eriosynaphe longifolia*, *Fritillaria meleagroides*); 7) малодосліджені таксономічно критичні види, неоцінені за станом збереженості (*Allium scythicum*,

Gagea novoascanica, *Stipa maeotica*); 8) до беззаперечно зниклих з незрозумілим походженням належить *Anacamptis laxiflora* (Lam.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase [*Orchis laxiflora* (Vill.) Asch. & Graebn., *O. palustris* auct. non Jacq.] (Пачоский, 1917, 1923).

Висновки

Критичний аналіз останнього аналітичного огляду про рідкісні види судинних рослин флори асканійського степу (Крецул, Кочнов, 2022) унаочнює його тотальну несумісність з реальним станом речей та практичну непридатність оприлюднених даних.

За результатами здійсненої ревізії сучасного складу созологічного елементу флори судинних рослин природного ядра Біосферного заповідника "Асканія-Нова", його приналежності та розподілу категорій по діючих охоронних списках національного, регіонального та міжнародного рангу, встановлено, що созофітна фракція флори наразі налічує 42 види, при цьому абсолютну більшість списку забезпечують види, занесені до Червоної книги України та Червоного списку Херсонської області (національного та регіонального статусу охорони) – відповідно 45,2 та 52,4% загального складу. Міжнародні охоронні переліки налічують усього 3 види: *Allium regelianum*, *Damasonium alisma* та *Elatine alsinastrum* (сумарно 7,1%). За станом збереженості, ступенем вразливості, тенденціями динаміки та потребою оптимізації стану популяцій виокремлено 8 груп: фонові види, домінанти та едифікатори (у кількості 5); благополучні зі значною чисельністю, розосереджені по значній площі (10); благополучні з помірною чисельністю / кількістю місцезростань (6); потенційно вразливі, за межею небезпеки зникнення види з різкими флуктуаціями чисельності та вузькою еколого-ценотичною нішею (9); вразливі / під загрозою зникнення види з низькою чисельністю, єдиним чи обмеженою кількістю місцезростань (6); зникаючі / зниклі, що не реєструються у ході сучасних обстежень (3); малодосліджені таксономічно критичні види, неоцінені за станом збереженості (1); беззаперечно зниклі з незрозумілим походженням (1, виключений зі списку). Понад 40% охоронного переліку флори асканійського степу репрезентують созофіти, що є локально вразливими видами, зникаючими або під загрозою зникнення через низьку чисельність, вузьку еколого-ценотичну нішу та обмежену кількість місцезростань. Здебільшого, це ефемероїди-геофіти з низькою конкурентоздатністю та гідрофіти, приурочені до короткочасних затоплень у подах. Таким чином, найбільш масштабними загрозами щодо збереженості та прогресуючої динаміки популяцій раритетних рослин є порушення гідрологічного режиму депресій та мезоморфна трансформація рослинності степу. У даному контексті актуалізуються задачі оптимізації природокористування на території водозбірного басейну у зонах буферній та антропогенних ландшафтів (дерегуляція стоку, збільшення зацілених площ), та заходи з протидії накопиченню мортмаси у заповідній зоні, передусім, через посилення консументного блоку екосистем за рахунок диких копитних з широкою гільдією копрофагів. Разом з тим, наріжною проблемою зостається нормативно-правове та організаційно-адміністративне забезпечення балансу і синергізму абсолютно-заповідного режиму збереження степу з пасовищними, ротаційно-сінокісними та (обмежено) пірогенними формами підтримки гомеостазу екосистем.

- Бойко М. Ф., Подгайний М. М. Червоний список Херсонської області. Рідкісні та зникаючі види рослин, грибів та тварин [вид. 2-ге, переробл. та доповн.]. Херсон, 2002. 32 с.
- Веденьков Є. П., Водоп'янова В. Г. Флора заповідного степу "Асканія-Нова". *Рослинні багатства заповідного степу і ботанічного парку "Асканія-Нова"*. Київ : Наук. думка, 1974. С. 11–58.
- Водоп'янова В. Г. Рідкісні, зникаючі та ендемічні види заповідного степу Асканії-Нова. *Охорона природи на півдні України*. Київ : Наук. думка, 1977. С. 55–59.
- Дідух Я. П., Шеляг-Сосонко Ю. Р. Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Український ботанічний журнал*. 2003. Т. 60, № 1. С. 6–11.
- Додаток 1 до рішення XXVI сесії обласної ради VI скликання від 13.11.2013 № 893 "Червоний список Херсонської області. 1. Рослини, що охороняються на місцевому рівні в межах Херсонської області" / Заступник керівника виконавчого апарату, керуючий справами В. Л. Григоренко. 8 с.
- Дрогобич Н. Ю. Стан рідкісної флори заповідного степу "Асканія-Нова". *Шацький національний природний парк. Наукові дослідження 1994–2004 рр.* : матеріали Міжнар. наук.-практич. конф., присв. 20-річчю створення Шацького національного природного парку (Світязь, 17–19 травня 2004 р.). Луцьк : Волинська обл. друкарня, 2004. С. 164–166.

- Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 рік). Київ : Мінекобезпеки України, 1998. 74 с.
- Краснова А. М. Кузьмичов А. І. Стан охорони рідкісних та ендемічних видів рослин заповідника "Асканія-Нова". *Український ботанічний журнал*. 1987. Т. 43, № 3. С. 77–80.
- Крецул Н. І., Кочнов С. О. Рідкісні види судинних рослин біосферного заповідника "Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна. *Екологічні науки*. 2022. № 1(40). С. 140–143
- Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання) / Укладачі : докт. біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко, канд. біол. наук М. М. Перегрим. Київ : Альтерпрес, 2012. 148 с.
- Червона книга України. Рослинний світ / За ред. Я. П. Дідуха. Київ : Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.
- Шаповал В. В. Флора судинних рослин асканійського степу. Асканія-Нова : ФОП Андреев О. В., 2012. 195 с.
- Шаповал В. В. Созологічний елемент у флорі судинних рослин асканійського степу: сучасний склад та стан охорони. *Вісті Біосферного заповідника "Асканія-Нова"*. 2014. Т. 16. С. 4–21.
- Шаповал В. В. Нотатки до конспекту флори судинних рослин асканійського степу: останні знахідки, редакційні зміни та критичні коментарі. *Вісті Біосферного заповідника "Асканія-Нова"*. 2016. Т. 18. С. 57–66.
- Шаповал В. В. Нотатки до конспекту флори судинних рослин асканійського степу – 2017. *Вісті Біосферного заповідника "Асканія-Нова"*. 2017. Т. 19. С. 25–28.
- Шаповал В. В. Збереження видів рослин, занесених в Червону книгу України та чинні для України міжнародні переліки. *Літопис природи Біосферного заповідника "Асканія-Нова" за 2021 рік*. Том 39 : Звіт про НДР (проміжний) / Біосферний заповідник "Асканія-Нова" НААН; № держ. реєстр. 0121U108395. Асканія-Нова, 2021. С. 146–151.
- Шаповал В. В. Список рідкісних та зникаючих видів рослин, мохоподібних, лишайників та грибів заповідної зони БЗ (занесені до Червоної книги України, регіонального охоронного списку, додатку I Бернської конвенції, Європейського Червоного списку судинних рослин та Червоного списку МСОП). *Проект організації території Біосферного заповідника "Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна та охорони його природних комплексів*. Затверджено наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України 11 травня 2022 р. № 194. 2022. С. 402–404.
- Веденьков Е. П. Флора заповідника "Асканія-Нова" (аннотированный список цветковых растений заповедной степи) / Под ред. В. Н. Тихомирова. Москва, 1989. 52 с.
- Веденьков Е. П., Дрогобыч Н. Е. Распространение редких, исчезающих и эндемичных видов флоры цветковых в заповедной степи "Асканія-Нова". 1. Особо охраняемые виды. *Вісті Біосферного заповідника "Асканія-Нова"*. 2003. Т. 5. С. 18–30.
- Дрогобыч Н. Е., Шаповал В. В. Распространение редких, исчезающих и эндемичных видов флоры цветковых в заповедной степи "Асканія-Нова". 2. Эндемичное ядро. *Вісті Біосферного заповідника "Асканія-Нова"*. 2004. Т. 6. С. 6–13.
- Елонова Л. Д. Рейнвентаризация и анализ современного состояния флоры цветковых растений заповедной степи "Асканія-Нова". *Мониторинг состояния геофизической среды и биоты Украинского государственного биосферного заповедника "Асканія-Нова" в его типичном природно-антропогенном ряду экосистем* : Отчет о НИР (заключительный) / УНИИЖ "Асканія-Нова". № ГР 01870098818. Асканія-Нова, 1990. 181 с.
- Короткова Е. И. Динамика растительного покрова южно-украинской степи по наблюдениям в Асканії-Нова : дис. ... канд. биол. наук : спец. 03.00.05 "Ботаника". Ленинград, 1964. 243 с.
- Пачоский И. К. Описание растительности Херсонской губернии. Херсон : Паровая типо-литография С. И. Ольховикова и С. А. Ходушина, 1917. Т. II : Степи. 366 с.
- Пачоский И. К. Список растений, обитающих на территории Государственного Заповедника "Асканія-Нова". *Известия государственного степного заповедника "Асканія-Нова"*. Херсон, 1923. Т. II. С. 97–144.
- Bilz M., Kell S.P., Maxted N., Lansdown R.V. European Red List of Vascular Plants. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2011. 132 p.
- The IUCN Red List of Threatened Species. Version 2014.3. URL : <http://www.iucnredlist.org>.
- The IUCN Red List of Threatened Species. Version 2022.1. URL : <http://www.iucnredlist.org>.
- Teetzmann F. Ueber die Südrussischen Steppen und über die darin im Taurischen Gouvernement belegenen Besitzungen des Herzogs von Anhalt-Kothen. *Beiträge zur Kenntniss des Russischen Reiches und der angrenzenden Länder Asiens*. St. Petersburg : Akademie der Wissenschaften, 1845. S. 89–135.